

स्वा. सावरकर

हिंदुत्व

प्रस्तावना

वि. वि. पटवर्धन

स्वातंत्र्यवीर सावरकरांचा 'हिंदुत्व' हा ग्रंथ इंग्रजीत प्रथम सन १९२३ मध्ये 'मराठा' या टोपणनावाने प्रसिद्ध झाला होता. त्याची नंतर काही भारतीय भाषांतून भाषांतरे झाली. मराठीतही पूर्वी त्याचे एक भाषांतर प्रसिद्ध झाले होते. नंतर सन १९४७ मध्ये वि. वि. पटवर्धन यांनी केलेल्या एका मराठी भाषांतराची ही प्रस्तावना.

स्वा. वि. दा. सावंरकर लिखित

हिन्दु त्व

भाषान्तर, प्रस्तावना व टिपणें

ले. वि. वि. पटवर्धन

१८५७ चें स्वातंत्र्यसमर या पुस्तकाचे भाषान्तरकतें

प्राप्तिस्थलः—

ग. पां. परचुरे, प्रकाशन मन्दिर

गोरेगांवकरांची चाळ क्र. २, गिरगांव मुंबयी ४.

[१२]

आवृत्ति १ ली

सन १९४७

मूल्य

अडीच रुपये

प्रकाशक
ग. वि. दामले,
सावरकर सदन
शिवाजी अग्रान
मुंबई २ॢ

मुख्यपृष्ठावरील चित्र चित्रकार गोलसे याचें आहे.

सर्वाधिकार स्वा. वि. दा. सावरकर यांचेकडे

मुद्रक
ज. ग. जोशी,
जनार्दन सदाशिव लिमिटेड,
३९४ सदाशिव पुर्णे २

प्रस्तावना

वीर सावरकरांचा हिंदुत्व हा ग्रंथ मूळ इंग्रजीत १९२३मध्ये प्रसिद्ध झाला. त्याचें एक मराठी भाषांतर, मराठी वाचकांना उपलब्ध आहेच. प्रस्तुतचें भाषांतरहि त्या ग्रंथाच्या प्रसाराला आणि प्रचाराला अधिक साहाय्यभूतच होईल अशी आशा आहे. अद्वितीय ग्रंथाचे संबंधांत हें नेहमीच घडतें कीं, जशी त्याचीं अनेक भाषांत भाषांतरे होतात तशीच एका भाषेतसुद्धां त्यांचीं अनेक भाषांतरे झालेलीं दिसून येतात. श्रीमद्भगवद्गीतेची किंवा ज्ञानेश्वरीची अनेकानेक कितीतरी मराठी भाषांतरे प्रचलित नाहींत कां ? निरनिराळ्या लेखकांनीं टॉलस्टॉयच्या ग्रंथांचीं इंग्रजी भाषेत केलेलीं भाषांतरे आढळून येतातच कीं नाहीं ? म्हणून मूळ ग्रंथाचा युगप्रवर्तक संदेश, मराठी बोलणाऱ्या हिंदु जगतांत अधिक प्रसृत होण्याच्या दृष्टीनेच प्रस्तुतच्या भाषांतराचा प्रयत्न असल्याचें सहज लक्षात येण्यासारखें आहे.

सावरकरांच्या इतर अनेक ग्रंथांप्रमाणें हिंदुत्व या ग्रंथाचा इतिहासहि तसाच लोकोत्तर आहे. ख्रि. १९०६ ते १९१०च्या मधल्या काळांत, आपल्या इंग्लंडमधील वास्तव्यांत 'हिंदु' कुणाला म्हणावयाचें या प्रश्नाकडे वीर सावरकरांचें लक्ष प्रथमच प्रामुख्याने वेधलें. आपापल्या जातीला स्वतंत्र राजकीय प्रतिनिधित्व मिळविण्याच्या अहमिदमिकेमध्ये 'हिंदु' या जातिवाचक नामावरच खूप रणें यावेळीं हिंदुस्थानांत माजलीं होती. आर्यसमाजी, शीख, ब्रम्हो, जैन, लिंगायत या हिंदुजातींतीलच घटक-जातींना कधीं हिंदु तर कधीं अहिंदु म्हणून समजण्यांत येई. अर्थात् याच्यामार्गे स्वार्थीपणाचा, दुष्खुळेपणाचा तर कधीं केवळ फुटीरपणा निर्माण करण्याचाच डाव असल्याचें स्पष्ट दिसून येत असे, हिंदु या शब्दाची व्याख्या करण्याचा प्रयत्न त्यावेळीं अनेक विद्वानांनीं केला. परंतु त्यांची मूळ भूमिकाच केवळ वर्माच्या चुकीच्या पायावर प्रथमपासूनच

आधारल्यामुळे त्यांच्या व्याख्या अव्याप्तीच्या आणि अतिव्याप्तीच्या दोन्ही दोषांपासून मुक्त नसत. हिंदु शब्दाचा राष्ट्रीय अर्थ व्यापकपणे त्यांच्या कधीच ध्यानांत आला नाही.

हा सर्व घोटाळा नाहीसा करून टाकण्यासाठी, वीर सावरकरांनी या प्रभाचा विचार ऐतिहासिक भूमिकेवरून करण्याचे ठरवून 'हिंदु' जातीची, धर्माची आणि राष्ट्राची पार वैदिक कालापासून कसकशी उत्क्रांति होत आली यावरच आपले बक्ष्य प्रामुख्याने केंद्रित केले. पण या संशोधनाच्या उद्योगांत मग्न असतानाच सावरकरांना लंडन येथे पकडण्यांत येऊन, पुढे दोन जन्मठेपींच्या शिक्षेने त्यांना अंदमानांत पाठवून देण्यात आले. परंतु येथील बंदिजीवनांत ग्रंथनिर्मितीला आवश्यक असलेले लेखन-साहित्यहि त्यांना दुर्लभ झाल्यामुळे 'हिंदुत्व' या ग्रंथाची प्रकरणवार पण कच्ची जुळणी, त्यांनी आपल्या कोठडीच्या चुना दिलेल्या भिंतीवर अणकुचीदार खड्याच्या साहाय्याने कोरून, करून ठेवली. स्वतः अभिजात कवि असल्याने, हिंदुत्वाची व्याख्याहि त्यांनी 'आसिंधुसिंधुपर्यंता' या सुंदर अनुष्टुपांत येथेच ग्रथित केली. हे अनुष्टुप जितके श्रुतिमुखद आणि सुटसुटीत आहे तितकेच त्यांतील तर्कशास्त्र आणि प्रखर बुद्धिवैभवहि अत्यंत प्रभावी असेच आहे. त्यांतील सूत्रमय सिद्धान्तामुळे अनेकांना ते एखाद्या स्मृतीतले किंवा पुराणांतलेच आहेसे वाटते !

हिंदुत्वाची व्याख्या अशा रीतीने अनुष्टुपांत ग्रथित केल्यावर त्या संबंधीची बरीच चर्चा सावरकरांनी आपल्या त्या वेळच्या अंदमानांत असलेल्या सहभोगी देशभक्त क्रांतिकारकांशी केली. परंतु बुद्धीत आणि भिंतीत चितारलेला 'हिंदुत्व' या ग्रंथाचा आराखडा हिंदुस्थानांत येऊन कसा पोचणार होता ? अंदमानच्या यमयातमेंतून सावरकर सुटून येऊन राजरोसपणे ते आपला ग्रंथ हिंदुस्थानांत प्रसिद्ध करतील ही आशाहि त्यावेळीं कुणाच्या स्वप्नांतसुद्धां येण्यासारखी नव्हती. परंतु वेळोवेळीं सुटणाऱ्या राजवण्यांकडून मुखोद्गत करून घेतलेले ग्रंथांतील विचारप्रणालीचे प्रमुख सिद्धान्त व वरील अनुष्टुप, १९१७ ते १९ च्या मधल्या काळांत हिंदुस्थानांत येऊन

पोचलें. व येथून हें अनुष्टुप व ग्रंथाचा सारांश ठिकठिकाणच्या हिंदुसंघटनी संस्थांकडे प्रति करून घाडून देण्यांत आला.

पुढें सुदैववशात् वीर सावरकरांची अंदामानच्या काळगुहेतून सुटका झाली व त्यांना रत्नागिरीच्या कारागृहांत आणून ठेवण्यांत आलें. तेथें त्यांना भर्सेच चोरून मारून परंतु सुलभतेनें, लेखन साहित्य प्राप्त झालें; आणि या ग्रंथाचें सर्व हस्तलिखित त्यांनीं तेथें लिहून काढून बाहेर पाठवून दिलें. या इंग्रजी ग्रंथाची पहिली आवृत्ति नागपूरचे अडव्होकेट श्री. विश्वनाथराव केळकर यांनीं प्रसिद्ध केली. परंतु त्यावेळीं सावरकर हें बंदीत असल्यामुळें त्याचें नांव या ग्रंथाला उघडपणें लाभलें नाहीं. ‘मराठा’ या नांवानें तें प्रसिद्ध झालें. तरीसुद्धां या पुस्तकाचा चांगलाच बोलबाला झाला, व हिंदुसंघटनी जनतेनें त्याचें चांगलेंच स्वागत केलें. लाला लजपतराय, पं. मदन मोहन मालवीय, यांनीं या ग्रंथाविषयी आदर व्यक्तविला. दे. स्व. भाई परमानंदानीं लिहिलें कीं, “या ग्रंथकाराला ‘मराठा’ न म्हणतां ‘महात्मा’ म्हटलें तरच अधिक उचित होईल !”

‘हिंदुत्व’ हा ग्रंथ हिंदु जगताला सावरकरांनीं दिलेला एक महान् वारसा आहे. ‘सत्तावनचें स्वातंत्र्य समर’ या ग्रंथास ज्याप्रमाणें सशस्त्र क्रांतीच्या तत्त्वज्ञानाची गीता म्हणून संबोधण्यांत येतें त्याचप्रमाणें याहि ग्रंथास ‘हिंदुराष्ट्रवादाची गीता’ म्हणून संबोधिलेलेंच योग्य दिसेल. गीताच काय परंतु हुतात्मा स्वामी श्रद्धानंदानीं या ग्रंथाला, वैदिक कालांतील परम पवित्र उषःकालीं द्रष्टया ऋषींना स्फुरलेल्या वैदिक मंत्राच्या श्रेणीला बसवून गोंविलें आहे; इतकें या ग्रंथाचें अपार महत्त्व त्या हिंदुसंघटनाच्या भीष्माचार्यांना वाटत होतें. ‘हिंदु’ या शब्दाची सर्वांना निरपवादपणें मान्य होईल अशी जी व्याख्या सावरकरांनीं सिद्ध केली ती धर्माधिष्ठित नसून वर सांगितल्याप्रमाणें मुख्यतः राष्ट्र, जाति आणि संस्कृति यांवर आधारलेली आहे. याकरिता त्यांना एक नवीन शब्दच प्रचारांत आणावा लागला. आणि तो महान् अर्थवाही शब्द म्हणजे ‘हिंदुत्व’ हाच होय. कारण चुकीनें असो किंवा बरोबर असो, हिंदुधर्म हा शब्द केवळ वेदाचें प्रामाण्य मानणाऱ्या श्रुतिस्मृतिपुराणोक्त धर्माचाच आतांपर्यंत वापरण्यांत आला आहे. त्यामुळें

व्या वैदिक धर्माचे अनुयायी तेवढेच हिंदु, व राहिलेले शीख, जैन, लिंगायत इ. अहिंदु ठरू लागले. त्यामुळे इथेच सर्वांची बुद्धि गुंग होऊन गेली होती.

परंतु वीर सावरकरांनी आपल्या शोधक ऐतिहासिक प्रतिभेने या सर्व प्रश्नांतील कच्चा दुवा नेमका हेरला. त्यांना स्पष्ट दिसत होते की, लिंगायत, शीख, जैन, सनातनी, आर्यसमाज हे आपापले धर्म जरी कितीहि निरनिराळे समजत असले तरी सामाजिक संस्कार, इतिहास, भाषा, निर्बंध-विधान, पुण्यक्षेत्रे नि समान रक्त, या अनेक नात्यांनी त्या सर्वांमध्ये समान असे एक राष्ट्रीय बंधन आधीच निर्माण झालेले आहे. धर्म निराळे असले तरी शीखांत व सनातन्यांत विवाह होतात; दिवाळी पाडवा हे सण वैदिकांप्रमाणे जैनहि पाळतात; बौद्ध, जैन, वैदिक कोणीहि असो, सर्वांचे पुरातन धर्म वाङ्मय, सान्या प्राकृत भाषांची जननी असलेल्या संस्कृत भाषेतच लिहून ठेवलेले आहे; आणि आजसुद्धा जैन, वैदिक, लिंगायत, शीख इ. सर्व हिंदूंना एकाच हिंदु निर्बंध-विधानाला (Hindu Law) अनुसरून न्याय देण्यांत येतो. साराश ईश्वरप्राप्तीचे मार्ग म्हणजेच धर्म किंवा आध्यात्मिक मते ही जरी प्रत्येकाची निरनिराळी असली तरी, आम्ही सारेजण समसमान बंधुत्वाचे असे एक विशाल राष्ट्रीय जीवन जगत असतो. आणि यथार्थत्वाने त्यालाच 'हिंदुत्व' हे नांव सावरकरांनी दिले. सावरकरांच्या या अभिजात राष्ट्रीय शोधाचे जेवढे म्हणून श्रेय आहे ते ते सर्व न्याय्यतः केवळ त्यांच्या एकट्याचेच आहे. सावरकरांच्या पूर्वी अमक्याला तो शब्द माहित होता आणि तमक्याच्या लेखांत तो दृष्टीस पडतो असे सांगून सावरकरांचे श्रेय हिरावून घेण्याचा किंवा ते कमी करण्याचा जो कुत्सित प्रयत्न कांही छद्मी व हेकट लोकांकडून केला जातो तो सर्वस्वी अनुचित असाच आहे. गायत्रीचे पुरश्चरण करावे त्याप्रमाणे एका तपपेक्षा जास्त काल म्हणजे जवळ जवळ चौदा पंधरा वर्षे, सावरकरांनी अंदमानच्या तपस्या-भूमीत 'हिंदुत्व' या एका शब्दाचा श्वास घेऊन त्याची अखंड अशी डोळस उपासना तेथे केली. आणि तेथून सुटल्यापासून आतापर्यंतचे सारे आयुष्य त्यांनी याच एका 'हिंदुत्वा'च्या प्रचारार्थ नि प्रसारार्थ वेचले आहे. 'हिंदुत्व' हे त्यांनी आपले आयुष्यकार्यच केलेले आहे. आणि म्हणून कुणाबाहि कमी न लेखतां निर्भयपणे आम्हांला असे सांगा-

वेसैं वाटतें की, “ हिंदुत्वाचें जनक एकमेव सावरकर नि सावरकरच आहेत. इतर लोक मोठे असले तरी ते याकरितां निश्चित नव्हेत. हिंदुत्वाच्या श्रेयावर एकट्या सावरकरांचाच शंभर टक्के अधिकार आहे ! ”

प्राचीन सिंधुस्थानांतून बाहेर पडलेल्या आर्यांनीं, द्रवीड, कोलिरियन, अनार्य आणि इतर आदिवासी जाती यांच्याशीं विवाह करून आपलें रक्त त्यांच्यांत व त्यांचें आपल्यांत संक्रांत करून घेऊन समान रक्ताच्या एका नव्याच जातीला म्हणजे हिंदु जातीला जन्म दिला. तेव्हां या जातीतील लोकांच्या निरनिराळ्या धर्मांना समुच्चयदर्शक असें ‘हिंदु-धर्म’ हें नाव जर दिलें गेलें असतें तर तें योग्य ठरतें, आणि खरें पाहतां याच हिंदुधर्मापोटीं, वैदिक, शीख, जैन हे धर्म येतात. परंतु धर्म ही प्रत्येक व्यक्तीच्या मनाची स्वतंत्र गोष्ट असल्यामुळें जातीय एकतेचा आणि राष्ट्रीय ऐक्याचा विचार करतांना धर्माचा विचार आपल्या व्याख्येत आणून परस्परांमध्ये कडवट भावना निर्माण करूं नये असें सावरकरांचें स्पष्ट मत ठरलें. आणि पुन्हां, सावरकर आपली व्याख्या धर्मावर अधिष्ठित करीत नाहींत याचें दुसरें महत्त्वाचें कारण असें कीं, हिंदूंचें जे जे निरनिराळे धर्म आहेत ते ते सारे अगदीं याच देशांत जन्मलेले आणि वाढलेले (Indigenous) असे संपूर्ण भारतीय असून त्या त्या धर्माचे संस्थापकहि याच हिंदु जातींतून जन्माला आलेले आहेत. त्यामुळें वादाचा प्रश्नच उरत नाहीं. म्हणून जैन असो वा लिंगायत असो, वैदिक असो वा शीख असो, तो याच हिंदुभूमीवर प्रेम करणारा असतो. कारण त्याच्या धर्माची आणि धर्माचार्यांची हीच एकमेव पुण्यभूमि असते. आणि ब्राह्मणापासून चाडालापर्यंत आम्हां सर्वांच्यांत एकच हिंदु रक्त खेळत असल्यामुळें हिंदुभूमि ही आपली सर्वांची पितृभूमि ठरते. सर्वांमध्ये समान रक्त वाहण्यास आमच्या जातिसंस्थेनें मुळींच अडथळा केलेला नाहीं, असें सावरकरांचें स्पष्ट मत आहे. उलट ते म्हणतात कीं, जातिभेद असूनहि आमच्यांत समान रक्ताचा प्रवाह चालू होता. जातिसंस्थेनें अडथळा केलाच असेल तर तो म्लेच्छ, बर्बर, युरोपीय इ. च्या परकीय रक्तालाच आणि आपल्यांत होणाऱ्या त्यांच्या भेसळीला. आणि म्हणूनच आजहि आमचें रक्त त्या पराक्रमी हिंदु पूर्वजांचेच असल्याचें मोठ्या अभिमानानें सांगतां येतें.

आजहि हिंदुत्व हा एकच शब्द आपल्या संबंध राजकीय जीवनाचा पृष्ठवंशच होऊन राहिला आहे. नौखालींतील हिंदूंच्या दुःखामुळे क्रोधाविष्ट होऊन बिहारी हिंदूंच्या डोळ्यांत सडाचा अंगार चेतला. शीखांच्या गुरु-गोविंदांचे तर प्रख्यात वचन सावरकरांनी दिले आहे; “ इक पीर हमारा हिंदु भारा भाई चारा ॥ ” (पृ. ५८) (हिंदूंना व आम्हांला समान विपत्ति आहे.) नुकतेंच पाकिस्तानी मुसलमान पुढाऱ्यांना उत्तर देतांना मा. तारासिंग या शीख नेत्याने नाही का स्पष्टच सांगितले की, “ हिंदु नि शीख एकत्रच तरुं नाहीतर एकत्र बुडूं ! ” आणि म्हणून हिंदुत्व हे आपल्या संबंध जातीचेंच ध्वजचिन्ह होऊन राहिले आहे !

‘ आही हिंदु नाही अन्य कोणी आहो ’ अशा तऱ्हेची एक द्रुम मध्ये बळावत चालली होती. त्याला कारणेहि अनेक होती. व त्यांतील प्रमुख कारण म्हणजे आपापल्या जातीचे स्वतंत्र राजकीय प्रतिनिधित्व मिळविणें हेंच होतें. स्वतंत्र प्रतिनिधित्व जर मुसलमानांना मिळतें तर तें शीखांनाच काय पण ब्राह्मणआदि सर्वांनीच मिळविण्यास प्रत्यवाय नाही असें सावरकर सांगतात. स्वतंत्र प्रतिनिधित्व हें संपूर्णपणें चागलें नाही हें ते सांगतातच; परंतु या सर्वोपेक्षा त्यांतून निर्माण होणारी जातीय फुटीरपणाची वृत्ति राष्ट्राच्या दृष्टीने अधिक घातुक आहे असें ते बजावतात. आणि शीखांच्या संबंधात जो इशारा त्यांनी २५ वर्षांपूर्वी दिलेला आहे तो आजच्या पंजाबच्या हत्त्या-कांडांत दुर्दैवाने पुरेपूर खरा ठरला आहे. सावरकरांनी लिहिले आहे, “ वेगळें राहून आपलें काही हित साधतें आहे असें तुम्हाला वाटेल, परंतु त्यामुळे आमच्या प्राचीनतम जातीला आणि संस्कृतीला व विशेषतः तुम्हांला, फारच हानि सोसावी लागणार आहे. कारण तुमचे हितसंबंध हिंदूंचीच अत्यंत निगडित झालेले आहेत. गत इतिहासांत घडल्याप्रमाणें पुढेंहि जर परधर्मीय आक्रमकानें हिंदुसंस्कृतिविरुद्ध आपली तलवार उचलली तर लक्षांत ठेवा की, हिंदुजातीप्रमाणें तुमच्यावरहि तिचा प्राणघातक प्रहार झाल्यावाचून राहणार नाही. ” (पृ. १३०) याकरिता “ ज्या ज्या म्हणून बंधनानें तुम्ही या मूळ जातिशरीराशी एकत्र निगडित झालेले आहांत, तें तें बंधन अधिक बळकट करण्याचा प्रयत्न तुम्ही करणें अवश्य आहे. मग हें

बंधन रक्ताचें, भाषेचें, समान सणवार—उत्सवांचें संस्कृतीचें किंवा समान मातृभूमीविषयी वाटणाऱ्या प्रेमाचें, कसलेंहि असो. ” (पृ. १४३)

इतिहासाची पुनरावृत्ति जर होत असेल, आणि इतिहासकालांत राष्ट्रावर कोसळलेल्या आपत्ति जर तशाच स्वरूपांत पुनः राष्ट्रावर कोसळत असतील तर भूतकाळापासून निघणारे इतिहाससिद्ध सिद्धान्त हेच वर्तमान काळाला तारक ठरतात यांत कसलाहि संदेह बाळगण्याचें कारण नाही. ‘लब्ध प्रकाश इतिहास निसर्ग माने’ ही तर सावरकराच्या बुद्धिवादी राजकारणाची बैठक आहे. बुद्ध धर्माच्या आत्यंतिक अहिंसेनें राष्ट्र जेव्हां अप्रतिकारक्षम होऊन पडलें तेव्हां अग्नि आणि तरवार हीच ज्यांची संस्कृति होती त्या रानटांनीं हिंदुस्थानवर आक्रमण केलें. राष्ट्र मरतें कीं काय असा संभव निर्माण झाला. परंतु पुनः एकदा हिंदुजातीनें आपला संघटित प्रतिकार ठाणून त्या पाशवी संस्कृतीचा उच्छेद केला. बुद्धाचा विश्वधर्म अंगिकारल्यामुळें याहि घटकेला आपलें हिंदुराष्ट्र परधर्मीय आक्रमकांच्या अत्याचारापुढें कसें दीन दुबळें आणि खंडित झालें आहे हे पाहिले म्हणजे सावरकरांनीं सांगितलेला इतिहाससिद्ध सिद्धान्तच यावेळीं राष्ट्रांनें अंगिकारला तरच कांहीं तरणोपाय आहे. तो सिद्धान्त असा “जोपर्यंत साऱ्या जगताचीं दंतनखात्रे हिंसेच्या रक्ताने रंगलेली आहेत आणि जोपर्यंत राष्ट्रीय आणि वांशिक भेद माणसाला पशुत्वाच्या कोटीस नेण्याइतके प्रबल आहेत तोपर्यंत, आपल्या आत्मिक प्रकाशाप्रमाणें कसलेंहि आध्यात्मिक वा राजकीय जीवन हिंदुस्थानला जर उपभोगावयाचें असेल तर राष्ट्रीय आणि जातीय बंधनांतून निर्माण होणाऱ्या शक्तीची अवहेलना करून चाळावयाचें नाही !” (पृ. २७) आणि “जो विश्वधर्म इतर राष्ट्रांचें आणि जातींचें कौर्य आणि पाशवी उन्माद एवढा सुद्धां कमी करूं शकत नाही आणि त्याची आसुरी लालसाहि तशीच वखवखलेली राहूं देतो, त्या विश्वधर्माचा खरोखर काय उपयोग आहे !” (पृ. २९)

‘मुसलमानांच्या गळीं हिंदी राष्ट्रवाद उतरविण्यास काँग्रेस सर्वस्वी असमर्थ नि अयशस्वी ठरली’ अशी स्पष्ट कबुली नेहरू, पटेल नि कृपलानी आज देत आहेत. पण कशी कबुली देऊनसुद्धां हिंदुराष्ट्रवादाचे ते मात्र अद्यापहि कडवट बैरीच राहिले आहेत. परंतु त्यांच्या याच भोगळ राष्ट्रवादांमुळे

बंजाबच्या हत्याकांडांत, नौखालींत, सीमाप्रांतांत, सिंधमध्ये, लक्षावधि निरपराध हिंदूंचे रक्त अत्याचारी मुसलमानांनीं सांडलें. अजूनसुद्धां आपल्या स्वऱ्या जातीय आणि राष्ट्रीय ऐक्याच्या भूमिकेवर सावरकरसांगतात त्याप्रमाणें हे पुढारी जर उभे राहतील तरच जातीयतेचा कांटा या जातीय ऐक्याच्या कांट्यानेच सहजच काढतां येईल. सावरकर म्हणतात; “ ज्यांची मूळ प्रवृत्तीच मीषण अशा युद्धघोषांत रूपांतरित होण्याची आहे तीं आपापलीं आप्रहीं मर्ते जोपर्यंत दुसऱ्या घमांनीं सोडून दिलेलीं नाहींत तोर्यंत, सांस्कृतिक आणि जातीय दृष्ट्या एक असलेल्या घटकांनीं, ज्यांतून अपार शक्ति आणि सांघिक ऐक्य याचा लाभ होतो असे समान नांवाचे आणि समान ध्वजाचे बंध दिलावून चालणार नाहीं. ” (पृ. ८१)

मुसलमान हे कधीच हिंदुस्थानाशीं समरस न झाल्यामुळे त्यांची दृष्टी सदैव त्यांच्या बाहेरच्या इस्लाम राष्ट्रांकडे असते हे आतां पाकिस्तानच्या प्रस्थापनेनें व पाकिस्तानमध्ये झालेल्या हिंदुशीलांच्या शिरकाणाने निःसंदेह सिद्ध झालें आहे. अशावेळीं अजूनहि हिंदुस्थान वसाहत राज्यांत ‘ हिंदु मुस्लीम भाई भाई ’ हे जुने सूत्रच जर चालूं राहिल तर या राज्यसंस्थेचाच विनाश घडवून आणण्यास तें कारणीभूत झाल्यावांचून राहणार नाहीं. तुर्कस्थानांतील आर्मेनियनांचे जे उदाहरण सावरकरांनीं दिलें आहे तें अवश्य मननीय आहे. तुर्की सैन्यांत फ्रांतीनंतर आर्मेनियनांचीहि भरती झाली होती. परंतु तुर्कस्थानचें सर्व्हियाबरोबर युद्ध सुरू होतांच आर्मेनियन लोक सर्व्हियाला जाऊन मिळाले, आणि ज्या राष्ट्रांने त्यांना वाढविलें, शिक्षण दिलें त्या तुर्की राष्ट्रांशीं त्यांनीं द्रोह केला. शेकोस्लाव्हाकियाचें अगदीं अलीकडचे उदाहरण काय सांगतें ! शेकाविरुद्ध बंड करून सुडेटन जर्मन आपल्या रक्ताच्या प्रशियन जर्मनांनाच जाऊन मिळालें ना ! अल्स्टराइट इंग्लिश आणि आयरिश यांचे हाडवैर सदांच धुमसण्याचें तरी हेंच कारण आहे. म्हणून जागतिक इतिहासाचा कानोसा घेऊन व मानवी स्वभावाचा नीटपणें व घीटपणें अभ्यास करून या पुढचीं पावले टाकलीं तरच राष्ट्र म्हणून यापुढें आपणांला स्वतंत्र जीवन जगतां येईल.

शेवटीं हिंदुराष्ट्रांच्या उद्धाराची खरी आशा व भिस्त कशावर असेल तर

ती या राष्ट्राचे जे खरे राष्ट्रीय घटक हिंदु, त्यांच्यावरच आहे. हिंदूंचे उज्ज्वल भवितव्य घडविणें हे हिंदूंच्याच शक्तिसामर्थ्यावर आणि संख्याबळावर अवलंबून आहे. कारण हिंदु हेच या भूमीचा खरा पाया, मूळ खडक, आणि शेवटच्या क्षणापर्यंत तिच्या पाठीशी उभे राहणारे हिंदुराष्ट्राचे एकनिष्ठ सैनिक आहेत. (पृ. १४५) जातीयतेचा राक्षस इंग्रजांनी निर्माण केला हे खरे नसून, मुसलमानांमध्ये तो अनेक शतकांपूर्वीपासून नव्हे प्रथम पासूनच स्वयंपूर्णपणाने जागृत आहे हा सावरकरांचा स्पष्ट सिद्धान्त आहे. व या राक्षसाला गाढावयाचा किंवा माणसालावाद्याचा एकच एक मार्ग म्हणजे इंग्रजांनी आपल्या हाताने स्थापन केलेल्या काँग्रेसचा अशास्त्रीय हिंदी-राष्ट्रवाद हा नसून, शतकोशतकांच्या आपल्या इतिहासाच्या शास्त्रशुद्ध अनुभवांनी शिकविलेला व रामचंद्रापासून राजारामापर्यंत व शालिवाहनांपासून शिवरायापर्यंतच्या हिंदुवीरांनी प्रत्यक्षांत आचरून यशस्वी करून दाखविलेला, हिंदुराष्ट्रवाद हाच होय.

१९२३ मध्ये लिहिलेल्या या ग्रंथात, आज दोन तपें होऊन गेली तरी तत्त्वाच्या दृष्टीने एकहि अक्षर बदलण्यासारखी परिस्थिति अद्याप निर्माण झालेली नाही. उलट त्यावेळीं सावरकरांनीं जे लिहिलें त्यांतील प्रत्येक अक्षर नू अक्षर जसेंच्या तसें घडून आलें आहे. आणखी दोन शतकें तरी हिंदुराष्ट्राला दीपस्तंभासारखे उपयोगी पडणारें राजकीय नि राष्ट्रीय तत्त्वज्ञान सावरकरांनीं या राष्ट्राला या पुस्तकाचें रूपानें दिलें आहे. आणि त्यापुढें !—त्यापुढचें उत्क्रांत मानवतावादाचें सूत्रहि त्यांनीं याच ग्रंथांत सांगितलें आहे. परंतु त्या पायरीपर्यंत प्रगत होण्यासाठींच राष्ट्रीय, जातीय, आणि सांस्कृतिक ऐक्यावर आधारलेलें हिंदुसंघटन हाच एकमेव मार्ग आजला आचरणीय आहे. सावरकराचें हिंदुत्व कधींच सकुंचित नव्हतें व नाहीं. हिंदुत्वाच्या मर्यादा म्हणजे या भू-गोलाच्याच मर्यादा असें ते अभिमानानें सांगतात.

वैदिककालापासून ते अगदीं आजपर्यंतचा, हिंदुत्वाच्या जन्माचा, जाणीवेचा नि उत्कर्षाचा समग्र इतिहास सावरकरांनीं आपल्या विशाल ऐतिहासिक प्रतिभेनें न्याहाळून तो अत्यंत तर्कशुद्धतेनें आणि सुसूत्र पद्ध-

तीने मांडला आहे. या विषयासंबंधी किती सूक्ष्म अभ्यास सावरकरांनी त्या परिस्थितीतहि केला होता हे या ग्रंथांतील व्यक्तीचे नि ऐतिहासिक व सामाजिक घटनांचे अभ्यासपूर्ण उल्लेख जरी नुसते डोळ्यांखालून घातले तरी कळून येण्यासारखे आहे. हिंदुजाति आणि हिंदुभूमि यांच्याविषयीचें त्यांचें प्रेम ठायींठायी प्रगट झालेले, त्यांच्या या पुस्तकामधील भाषा वैभ-
वाने व प्रतिभा विलासाने नटलेल्या कितीतरी छंदकामधून दिसून येतें. असा हा अद्वितीय ग्रंथ—हिंदुवाचा वेद—सावरकरांनी हिंदुबांधवांना दिलेला आहे. वेदासारखेच, या ग्रंथाच्या पठण—मनन—निदिध्यासाचें वेड हिंदु-
तरुणांना लागलें पाहिजे. हिंदुजातीचा उद्धार याच नि याच एका तत्त्व-
ज्ञानांत आहे असें आग्रहाने सांगितल्यावांचून राहवत नाही.

पुणे.
दि. २१-१०-४७ }

वि. वि. पटवर्धन